

Їлина Стус (1902–1994). Мати, яку не змусили

Вона не входила до партій.

Не виголошувала промов.

Не виступала на мітингах.

Не залишала після себе декларацій.

Не схиялася перед деспотичною комуністичною владою минулого і нічого не просила в новій — вже за часів незалежності.

Її ім'я не з'являлося в газетних заголовках.

Її не запрошували до святкових президій і урочистих засідань — ні за комуністичного режиму, ні згодом, у часи незалежної Держави України.

Але вона була і залишилася до останнього земного подиху справжньою і мужньою матір'ю свого сина Василя Стуса — і цього виявилось достатньо, щоб стати мішенню для московської комуністично-радянської тоталітарної імперії зла.

Коли московський комуністично-радянський окупаційний режим Союзу РСР вирішив зламати поета, він, зокрема, діяв за звичною для себе логікою — бив не лише по людині, яка йому протистояла, а й по її кореню.

По родині.

По матері.

Після арештів і таборів (1972–1979; 1980–1984) тиск було перенесено туди, де, за розрахунком системи, мали спрацювати слабкість і страх.

Їй говорили спокійно, без крику й погроз, але наполегливо.

Мовою адміністративної доцільності та цинічного розрахунку:

- якщо син визнає провину,
- якщо зречеться написаного,
- якщо публічно відмовиться від себе — він залишиться живим.

Від неї чекали не героїзму.

Лише кількох слів під час зустрічі з сином в катівнях, яку режим був готовий дозволити, чи бодай одного листа.

Лише згоди перекласти провину з нелюдської комуністичної системи на саму людину, яка не захотіла їй вклонитися, підкоритися і не зрадила себе.

Так функціонувала московська комуністично-радянська імперія — не лише через вироки, ґрати й убивства, а й через матерів, яких намагалися зробити співучасниками зла і злочину.

Їлина Стус розуміла, що відбувається.

Вона знала, якою ціною і заради чого живе її син.

Знала, що шлях, яким він іде, не передбачає компромісів.

І знала також: одне слово чи один лист може змінити все — і водночас зруйнувати головне та надломити її дитину.

Ковтаючи сльози, стискаючи серце і душу, вона мовчала і не написала листа із закликом до зради самого себе.

Не благала.

Не тиснула.

Не відмовилася від його вибору.

Не зреклася сина.

Бо є речі страшніші за смерть.

Є зради, після яких життя втрачає сенс.

Василь Стус загинув у московському комуністично-радянському таборі смерті.

Комуністична держава вбила його тіло (04.09.1984), але не змогла зламати волю і не змогла скористатися його матір'ю.

Вона пережила сина на десять років.

Дожила до відновлення незалежності України (24.08.1991) — тієї України, про яку він писав, мріяв і за яку заплатив життям.

Їлина Стус прожила життя без нагород і без публічної слави.

З прямою спиною.

Світлим виразом обличчя.

З чистою совістю.

З мовчазною, але непохитною, святою материнською вірністю й любов'ю.

Бо істину, правду й історію тримають не лише ті, хто виходить на барикади. Її тримають і ті, кого так і не змогли змусити зламатися, зрадити чи схилити до заклику зради інших — навіть в обмін на життя.

Віктор БЕДЬ

с. Кваси,

18.01.2026 р.